

آیة اللہ العظمیٰ مکارم شیرازی

شرح تازہ و جامی برج لبلا

پیام امام

امیر المومنین علیہ السلام

خطبہ

۱۶-۳۵

جلد دوم

کتاب برگزیدہ سال

بامکاری جمعی از فضلا و دانشمندان

سرشناسه	مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۰۵ -
عنوان قراردادی	نهج البلاغه، فارسی - عربی، شرح
عنوان و نام پدیدآور	پیام امام امیرالمؤمنین (علیه السلام): شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه / مکارم شیرازی؛ با همکاری جمعی از فضلا و اندیشمندان حوزه علمیه قم.
مشخصات نشر	قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی، ۱۳۹۷ -
مشخصات ظاهری	۵۶۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۸-۵ (دوره) ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۸-۵ (ج ۲)
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	فارسی - عربی.
یادداشت	کتاب حاضر توسط ناشران متفاوت در سال های مختلف منتشر شده است.
یادداشت	چاپ اول.
عنوان دیگر	شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- خطبه ها
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- نامه ها
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- کلمات قصار
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- نهج البلاغه -- نقد و تفسیر
شناسه اثر	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. شرح
رده بندی کنگره	۲۹۷ / ۰۴۲۲ / م / ۳۹۷ BP ۳۸ /
رده بندی دیویی	۲۹۷ / ۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۴۰۱۶۸۴

با همکاری دانشمندان محترم حجت اسلام آقایان:
 محمدرضا آشتیانی - مرحوم محمد صفر امامی - محمد احسانی - فر - محمد جواد ارسطا
 مرحوم ابراهیم بهادری - مهدی حسینیان - سعید داودی - احمد قدسی

پیام امام امیرالمؤمنین (علیه السلام) / ج ۲

تألیف: آیه الله العظمی مکارم شیرازی و همکاران

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

صفحه و قطع: ۵۶۸ صفحه / وزیری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

چاپخانه: سلیمانزاده

ناشر: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی

با همکاری انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع)

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۰۸-۵

آدرس ناشر: ایران - قم - خیابان شهدا - کوچه ۲۲

تلفن: ۳۷۷۳۲۴۷۸

فکس: ۳۷۸۴۰۰۹۹

www.makarem.ir

5020
1000
1
٥٦٨
سجده

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

فهرست مطالب

خطبه ۱۶	۲۱
خطبه در یک نگاه	۲۳
بخش اول	۲۵
شرح و تفسیر: بیدار باشید که آزمون بزرگ در پیش است!	۲۶
نکته‌ها	۳۱
۱. تاریخ تکرار می‌شود!	۳۱
۲. بیان حقیقت یا رعایت مصلحت؟	۳۲
بخش دوم	۳۵
شرح و تفسیر: گناهان، همچون اسب‌های سرکش‌اند!	۳۵
بخش سوم	۴۳
شرح و تفسیر: راه نجات، این است	۴۴
نکته‌ها	۵۲
۱. جاهل کسی است که قدر خود را نشناسد!	۵۲
۲. اعتدال، صراط مستقیم الهی است	۵۴

خطبه ۱۷	۵۷
خطبه در یک نگاه	۵۹
بخش اول	۶۱
ترجمه:	۶۱
شرح و تفسیر: منفورترین خلاق چه کسانی هستند؟	۶۱
نکته‌ها	۶۷
۱. بدعت چیست و بدعت‌گذار کیست؟	۶۷
۲. خطرناک‌ترین گناه، بر دوش کشیدن بار گناه دیگران است	۷۰
بخش دوم	۷۳
شرح و تفسیر: جاهلان عالم‌ها!	۷۵
نکته‌ها	۸۸
۱. عالمان سوء و خطرات آنان	۸۸
۲. معلوماتی همچون تارهای عنکبوت	۸۹
۳. مداحان چاپلوس	۹۰
بخش سوم	۹۳
شرح و تفسیر: شکایت به درگاه خدا	۹۳
نکته: تفسیر به رأی و تحریف حقایق	۹۵
خطبه ۱۸	۹۹
خطبه در یک نگاه	۱۰۱
بخش اول	۱۰۳
شرح و تفسیر: این همه اختلاف چرا؟	۱۰۳
نکته‌ها	۱۰۵

۱۰۵	۱. مسئله تصویب چیست و از کجا نشأت گرفته است؟
۱۱۳	۲. پیامدهای اعتقاد به تصویب و بسته شدن باب اجتهاد
۱۱۷	بخش دوم
۱۱۸	شرح و تفسیر: این اختلافات، قابل توجیه نیست
۱۲۲	نکته: چگونه در قرآن همه نیازها وجود دارد؟
۱۲۷	بخش سوم
۱۲۷	شرح و تفسیر زیبایی و عمق قرآن
۱۳۰	نکته‌ها
۱۳۰	۱. عواقب شوم دوری از قرآن و اهل بیت:
۱۳۴	۲. قرآن و مسائل مستحدثه (مسائل جدید)
۱۳۵	۳. چرا شگفتی‌های قرآن پایان نمی‌یابد؟
۱۳۷	خطبه ۱۹
۱۳۷	خطبه در یک نگاه
۱۳۹	شرح و تفسیر: برخورد با منافق جسور و بی ادب!
۱۴۷	نکته‌ها
۱۴۷	۱. این برخورد شدید برای چه بود؟
۱۴۸	۲. چگونه امام علی(ع) چنین مرد منافقی را تحمل می‌کرد؟
۱۵۱	خطبه ۲۰
۱۵۱	خطبه در یک نگاه
۱۵۳	شرح و تفسیر: به زودی پرده‌ها کنار می‌رود!
۱۵۹	نکته: عالم پس از مرگ

خطبه ۲۱.....	۱۶۳
خطبه در یک نگاه.....	۱۶۳
شرح و تفسیر: سبکبار شوید تا به منزل برسید!.....	۱۶۶
نکته: سرنوشت گرانباران!.....	۱۶۹
خطبه ۲۲.....	۱۷۳
خطبه در یک نگاه.....	۱۷۵
بخش اول.....	۱۷۷
شرح و تفسیر: آتش افروزان جنگ جمل.....	۱۷۷
نکته: حزب الله و حزب شیطان.....	۱۸۰
بخش دوم.....	۱۸۳
شرح و تفسیر: بهانه جویان رسوا!!.....	۱۸۴
بخش سوم.....	۱۹۱
شرح و تفسیر: آیا مرا تهدید می کنید؟.....	۱۹۱
نکته: مردان شکست ناپذیر.....	۱۹۵
خطبه ۲۳.....	۱۹۷
خطبه در یک نگاه.....	۱۹۹
بخش اول.....	۲۰۱
شرح و تفسیر: تسلیم و رضا در برابر خواست خدا.....	۲۰۲
نکته: تسلیم و رضا، همراه تلاش و کوشش.....	۲۰۸
بخش دوم.....	۲۱۱
شرح و تفسیر: راه وصول به مقامات صالحان.....	۲۱۱

نکته: مهم‌ترین شرط عمل، اخلاص نیت است	۲۱۴
بخش سوم	۲۱۷
شرح و تفسیر: سرمایه‌های مردمی	۲۱۷
نکته: ارزش نام نیک (لسان صدق)	۲۲۰
بخش چهارم	۲۲۳
شرح و تفسیر: خویشاوندان، پشت و پناه یکدیگرند	۲۲۳
نکته: برکات پیوند محکم با خویشاوندان	۲۲۶
خطبه ۲۴	۲۲۹
خطبه در یک نگاه	۲۲۹
شرح و تفسیر: سازش کار نیست، وقت شناسم!	۲۳۱
نکته: نه سستی و نه سازش!	۲۳۷
خطبه ۲۵	۲۳۹
خطبه در یک نگاه	۲۴۱
بخش اول	۲۴۳
شرح و تفسیر: با این نفاق و سرپیچی شما، چه کاری از من ساخته است؟	۲۴۳
نکته‌ها	۲۴۵
۱. کوفه شهر دوچهره	۲۴۵
۲. تحلیلی از روحیه مردم کوفه و امام علی (ع)	۲۴۷
بخش دوم	۲۵۱
شرح و تفسیر: خرابی کار از کجاست؟	۲۵۲
نکته‌ها	۲۵۵

۱. بُسر، فرمانده خونریز معاویه ۲۵۵
۲. عوامل پیروزی و شکست ملّت‌ها ۲۵۸
- بخش سوم ۲۶۱
- شرح و تفسیر: من از شما خسته شده‌ام! ۲۶۲
- نکته: بنوفراس بن غنم چه کسانی هستند؟ ۲۶۶
- خطبه ۲۶ ۲۶۹
- خطبه در یک نگاه ۲۷۱
- بخش اوّل ۲۷۳
- شرح و تفسیر: عرب در عصر جاهلیت ۲۷۳
- نکته‌ها ۲۷۹
۱. دورنمایی از عصر جاهلیت ۲۷۹
۲. بدترین خانه‌ها یا بهترین خانه‌ها؟ ۲۸۲
- بخش دوم ۲۸۵
- شرح و تفسیر: صبر جانکاه ۲۸۵
- نکته‌ها ۲۸۷
۱. طوفان‌هایی که بعد از پیامبر (صلی الله علیه و آله) رخ داد ۲۸۷
۲. آیا امام (علیه السلام) با خلیفه اول بیعت کرد؟ ۲۸۹
- بخش سوم ۲۹۱
- شرح و تفسیر: معامله رسوای سیاسی ۲۹۱
- نکته‌ها ۲۹۶
۱. سیاست‌های دنیوی، هیچ اصل اخلاقی‌ای را به رسمیت نمی‌شناسد! ۲۹۶
۲. دین به دنیا فروشان! ۲۹۷
۳. رابطه پیروزی، با استقامت ۲۹۹

خطبه ۲۷.....	۳۰۱
سند خطبه و زمان و مکان ورود آن.....	۳۰۴
خطبه در یک نگاه.....	۳۰۶
بخش اول.....	۳۰۹
شرح و تفسیر: جهاد، دری از درهای بهشت.....	۳۰۹
نکته‌ها.....	۳۱۶
۱. جهاد، رمز عظمت و سربلندی ملت‌هاست.....	۳۱۶
۲. آیا جهاد اسلامی فقط دفاعی است؟!.....	۳۱۸
بخش دوم.....	۳۲۱
شرح و تفسیر: اگر کسی از این غصه بمیرد سزاوار است!.....	۳۲۲
نکته‌ها.....	۳۲۷
۱. شکست و پیروزی، بی‌دلیل نیست.....	۳۲۷
۲. حمایت از اقلیت‌های مذهبی.....	۳۲۹
۳. غیرت دینی.....	۳۲۹
بخش سوم.....	۳۳۳
شرح و تفسیر: آنها در باطل خود متحدند و شما در حقان پراکنده‌اید!... ..	۳۳۴
نکته: این همه سرزنش برای چیست؟.....	۳۳۸
بخش چهارم.....	۳۴۱
شرح و تفسیر: دل مرا خون کردید!.....	۳۴۲
نکته‌ها.....	۳۴۵
۱. پیروان نالایق، شخصیت پیشوایان را زیر سؤال می‌برند.....	۳۴۵
۲. پاسخ به یک سؤال.....	۳۴۸
۳. سؤال دیگر.....	۳۴۹
۴. پایان غم‌انگیز ماجرا.....	۳۵۰

خطبه ۲۸.....	۳۵۳
خطبه در یک نگاه.....	۳۵۵
بخش اول.....	۳۵۷
شرح و تفسیر: جایگاه دنیا و آخرت از دیدگاه علی (علیه السلام).....	۳۵۸
نکته‌ها.....	۳۶۳
۱. دنیا و آخرت در احادیث اسلامی.....	۳۶۳
۲. زیان غرقابلی جبران!.....	۳۶۶
بخش دوم.....	۳۶۹
شرح و تفسیر: بانگ الرحیل را سرداده‌اند!.....	۳۷۰
نکته‌ها.....	۳۷۸
۱. کدام زاد و توشه را از این جهان برگیریم!.....	۳۷۸
۲. هوی پرستی و آرزوهای دراز، دو دشمن سرسخت سعادت انسان	۳۸۰
تکمله.....	۳۸۴
خطبه ۲۹.....	۳۸۷
خطبه در یک نگاه.....	۳۸۹
بخش اول.....	۳۹۱
شرح و تفسیر: آخرین حربه امام (علیه السلام) برای بیدارکردن افکار خفته.....	۳۹۱
نکته: عوامل سستی کوفیان.....	۳۹۶
بخش دوم.....	۳۹۹
شرح و تفسیر: افراد ضعیف نمی‌توانند ستم را از خود دور کنند.....	۳۹۹
نکته‌ها.....	۴۰۳
۱. حق گرفتنی است.....	۴۰۳

۴۰۶	۲. دفاع از وطن.....
۴۱۱	بخش سوم.....
۴۱۱	شرح و تفسیر: کاری کردید که از شما مأیوسم!
۴۱۴	نکته: عوامل اصلی ناکامی ها.....
۴۱۷	خطبه ۳۰.....
۴۱۸	خطبه در یک نگاه.....
۴۱۹	شرح و تفسیر: عوامل قتل عثمان.....
۴۲۵	نکته: عصر طوفانی عثمان!
۴۳۱	خطبه ۳۱.....
۴۳۳	شرح و تفسیر: تلاش برای نجات خطاکاران.....
۴۳۸	نکته ها.....
۴۳۸	۱. عکس العمل زیبر در برابر پیام امام علی (ع).....
۴۳۸	۲. خلاصه ای از زندگی طلحه و زیبر.....
۴۴۴	۳. شرایط لازم برای امر به معروف و نهی از منکر.....
۴۴۷	خطبه ۳۲.....
۴۴۹	خطبه در یک نگاه.....
۴۵۱	بخش اول.....
۴۵۱	شرح و تفسیر: در زمانی هستیم که ارزش ها دگرگون شده است!.....
۴۵۴	نکته ها.....
۴۵۴	۱. فاسد شدن زمان چه مفهومی دارد؟.....

۲. تأثیر دگرگون شدن نظام ارزشی جامعه ۴۵۵
- بخش دوم ۴۵۹
- شرح و تفسیر: مردم چهار گروه‌اند ۴۶۰
- نکته: این چهار گروه خطرناک در هر جامعه‌ای وجود دارند ۴۶۸
- بخش سوم ۴۷۱
- شرح و تفسیر: گروه پنجم: مردان خدا ۴۷۲
- بخش چهارم ۴۷۹
- شرح و تفسیر: از کسانی که پیش از شما بودند پند گیرید! ۴۷۹
- کلام سید رضی ۴۸۲
- نکته: دنیا از دیدگاه اولیای الهی ۴۸۳
- خطبه ۳۳ ۴۸۷
- خطبه در یک نگاه ۴۸۸
- بخش اول ۴۸۹
- شرح و تفسیر: من پرده باطل را می شکافم! ۴۹۰
- نکته‌ها ۴۹۶
۱. «ذی قار» کجاست؟ ۴۹۶
۲. جاهلیت عرب ۴۹۷
۳. حدیث خَاصِصُ النُّعْلِ ۴۹۸
- بخش دوم ۵۰۱
- شرح و تفسیر: قریش از من چه می خواهد؟! ۵۰۳
- نکته: حسد سرچشمه نابسامانی‌های اجتماعی ۵۰۸

۵۱۱	خطبه ۳۴
۵۱۳	شان ورود خطبه
۵۱۳	خطبه در یک نگاه
۵۱۵	بخش اول
۵۱۵	شرح و تفسیر: نفرین بر شما! چرا از شهادت می ترسید؟
۵۲۰	نکته: این همه توبیخ و سرزنش برای چیست؟
۵۲۳	بخش دوم
۵۲۴	شرح و تفسیر: دشمن، بیدار است و شما در خواب!
۵۲۹	نکته: باز هم عوامل ضلالت و شکست
۵۳۱	بخش سوم
۵۳۱	شرح و تفسیر: من یک تنه در برابر دشمن ایستاده‌ام!
۵۳۶	نکته: آخرین تصمیم یک رهبر شجاع!
۵۴۱	بخش چهارم
۵۴۱	شرح و تفسیر: حق من بر شما و حق شما بر من!
۵۴۷	نکته‌ها
۵۴۷	۱. حقوق متقابل امام و امت
۵۵۱	۲. در کشاکش تعارض حق و مصلحت!
۵۵۳	خطبه ۳۵
۵۵۳	خطبه در یک نگاه
۵۵۶	شرح و تفسیر: نتیجه نافرمانی این است!
۵۶۳	نکته‌ها
۵۶۳	۱. داستان حکمت
۵۶۷	۲. بهره‌گیری از آرای اهل نظر

پیش‌تار

نهج‌البلاغه در دنیای امروز درخشش فوق‌العاده‌ای دارد، چراکه راهگشای حل بسیاری از معضلات اجتماعی و فردی است و درمان بسیاری از دردهای جانکاه بشریت در آن نهفته است.

پرتو تابناک نهج‌البلاغه از مرزهای جهان اسلام عبور کرده و در دل غیر مسلمین نیز تابیده است، به گونه‌ای که گاهی آن‌ها سخنانی دربارهٔ نهج‌البلاغه می‌گویند که دل دوستان علی (علیه السلام) را می‌لرزاند و اشک شوق را از دیده‌ها جاری می‌سازد!

همان‌گونه که در مقدمهٔ جلد اول گذشت، نویسنده و متفکر مسیحی عرب‌زبان «میخائیل نعیمه» دربارهٔ «نهج‌البلاغه» و «حضرت علی (علیه السلام)» چنین می‌گوید: «اگر علی فقط برای اسلام بود چرا باید یک نفر مسیحی در سال ۱۹۵۶ میلادی به شرح زندگی او و تفحص و دقت در وقایع آن پردازد و مانند شاعری شیفته، آن قضایای دل‌فریب و حکایات نغز و دلاوری‌های شگفت‌انگیز را به سروده‌های شاعرانه تغنی کند؟ (اشاره به جرج جرداق، نویسندهٔ مسیحی لبنانی و مؤلف کتاب الامام علی صوت العدالة والانسانية است) امام نه تنها در میدان جنگ پهلوان بود، بلکه در روشن‌بینی و پاک‌دلی، بلاغت و سحر بیان، اخلاق

فاضله، شور ایمان، بلندی همت، یاری ستمدیدگان و ناامیدان، و متابعت حق و راستی و به طور کلی در همه صفات حسنه پهلوان بود.^۱

جاذبه‌های نهج البلاغه چنان است که ارواح تشنه را با زلال حقیقتش سیراب و مست می‌کند به گونه‌ای که نشئه شراب طهورش از تمام ذرات وجود انسان آشکار می‌شود، گویی کوثر است و علی (علیه السلام) ساقی کوثر، که در کنارش نشسته و به هر کس به اندازه استعدادش بهره‌ای می‌دهد!

ولی افسوس که نهج البلاغه علی‌رغم کوشش‌هایی که در تفسیر و تبیین معانی آن از سوی جمعی از دانشمندان بزرگ اسلام شده هنوز نیازمند شرح‌های بیشتر و عمیق‌تری است.

بزرگان پیشین در فضای دنیای خود شرح‌هایی جالب ولی محدود بر نهج البلاغه نگاشتند؛ اما فضای دنیای امروز شرح‌های تازه‌تر و گسترده‌تری را می‌طلبد.

و به همین دلیل بعد از پایان تفسیر نمونه بر آن شدیم که با بضاعت مزجات در پرتو عنایات مولا امیرمؤمنان (علیه السلام) به شرح تازه‌ای درباره نهج البلاغه دست بزنیم؛ به امید این که برای همگان: دانشمندان، دانش‌پژوهان و حتی افراد عادی مفید باشد.

برای این شرح، ویژگی‌های زیر در نظر گرفته شده است:

۱. ترجمه و تفسیر تمام جمله‌ها با بیان روان.
۲. تفسیر و ریشه‌یابی اکثر واژه‌ها.
۳. بیان شأن ورودها و مسائل تاریخی مربوط به خطبه‌ها و نامه‌ها.
۴. تحلیل‌های لازم روی بحث‌های مختلف عقیدتی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و ...

۱. الإمام علی (علیه السلام) صوت العدالة الإنسانية، ص ۲۲.

۵. بیان نکات اضافی که می‌تواند مکمل بحث‌ها باشد و خوانندگان را از مراجعه به کتب دیگر بی‌نیاز سازد.

بحمدالله در این کار، جمعی از همراهان سابق تفسیر نمونه و یاران جدید کمک کردند تا بحث‌ها پربارتر شود. با تشکر از همه این عزیزان، امید است با عنایت پروردگار اثر مناسبی تقدیم جهان اسلام گردد و ذخیره یوم‌المعاد باشد.

قم - حوزه علمیه

ناصر مکارم شیرازی

۱۳ رجب ۱۴۲۰ مطابق با اول آبان ۱۳۷۸

www.ketab.ir